

RUDOLF FROMER

Na temat pracy dra inż. J. Świądra „Wartość i cena produkcji leśnej*)

Uwagi na temat wyżej wymienionej pracy dra inż. Jana Świądra, ogłoszone przez dra A. Zabko-Potopowicza oraz prof. J. J. Karpińskiego (1) zmuszają mnie do ponownego zajęcia stanowiska i samokrytycznej oceny moich błędów popełnionych przy recenzji i redakcji tej pracy dokonanej w r. 1951 na zlecenie Komitetu Redakcyjnego IBL.

Wymienieni recenzenci podkreślają, że praca ta określa „istotę produkcji materialnej w ujęciu marksistowskim“ (2), a jako najważniejsze zagadnienie pracy dra inż. Świądra wymienia dr Karpiński dwa zagadnienia:

1) czy odnowienie i pielęgnowanie lasu mają być dokonane kosztem drzewostanu wyciętego, czy też kosztem drzewostanu przyszłego, czy są to nakłady „reprodukcyjne“ czy też „inwestycyjne“ (terminologia recenzenta);

2) co w odniesieniu do lasu należy uważać za plon.

Pragnę zająć się pierwszym z poruszonych przez dra Karpińskiego zagadnień.

Stwierdziwszy — przytaczając Zawadzkiego — że nie ma produkcji poza czasem i przestrzenią, że produkcja ma charakter określony ekonomicznymi podstawami ustroju, że jest ona „produkcją o charakterze niewolniczym, feudalnym, kapitalistycznym lub socjalistycznym“ (3) dr inż. Świąder dowodzi z powołaniem na Studniarskiego: „W związku z rozpoczęciem produkcji od użytkowania za produkcję niezakończoną można uważać..... jedynie..... drewno.... (4).

Należy wyjaśnić szereg błędów popełnionych przez autora w jego rozumowaniu.

1. Autor ustala jakby ogólną zasadę dla leśnictwa, która „poza czasem“ i w oderwaniu od ustroju zakłada wieczne i niezmienne prawo: „zaczęło się od użytkowania — potem było odnowienie“. Autor uważa, że zasada ta odpowiada zarówno ustrojowi feudalnemu jak i kapitalistycznemu i socjalistycznemu.

To k m a ł a j e w charakteryzuje różnicę między prostym i kapitalistycznym obiegiem towarowym: „Prosty obieg towarowy dokonuje się według formuły: Towar — Pieniądz — Towar..... wartość jest tu warunkiem, a nie celem obiegu. Obieg kapitalistyczny dokonuje się według formuły: Pieniądz — Towar — Pieniądz (nowy). Tutaj celem i bodźcem jest pomnożenie wartości wymiennej poprzez realizację wartości dodatkowej, stworzonej w procesie produkcji“ (5).

Przejście od prostej do kapitalistycznej formy obiegu uwidacznia się szczególnie wyraźnie w leśnictwie. W ustrojach przedkapitalistycznych, gdy celem gospodarki leśnej było przeważnie pokrywanie własnych potrzeb właścicieli lasów, gospodarka leśna rozpoczynała się od użytkowania lasu (towar) bądź zużywanego we własnym gospodarstwie, bądź sprzedawanego na rynku (pieniądz), w celu zakupu innego koniecznego towaru. Struktura różnowiekowa i różnogatunkowa lasów mieszanych pozostała bez zmiany.

*) Prace IBL, nr 69, Warszawa, 1951, PWRiL, s. 40.

W ustroju kapitalistycznym decyduje nie zaspokojenie własnych potrzeb, lecz dążenie do najwyższego zysku złączonego z postępującym zubożeniem i pauperyzacją zarówno mas pracujących — przede wszystkim robotnika — jak i gleby oraz bogactw naturalnych. W tym sensie dewastacja lasu staje się społecznym wynikiem ustroju kapitalistycznego. W wyniku tego faktu w miejsce różnowiekowych mieszanych naturalnych lasów feudalnych powstają jednowiekowe jednogatunkowe lasy charakterystyczne dla gospodarki kapitalistycznej. Obieg kapitału rozpoczyna się więc od zakupu siły roboczej i narzędzi do zalesień (pieniędzy), przechodzi przez fazę przebywania drewna na pniu (produkcja) oraz fazę użytkowania drewna (towar), po czym następuje realizacja i uzyskanie nowego pieniądza zwiększonego o produkt wyzysku robotnika.

Niezrozumienie jedności procesu produkcji i obiegu towaru, niezrozumienie podstawowej nauki ekonomii politycznej, która wskazuje na to, że kapitał nie jest tylko sumą pieniędzy, złożoną w banku, lecz że przedstawia on stosunek wyzysku robotnika przez burżuazję, jest cechą charakterystyczną zarówno dla omawianej pracy jak i dla wszystkich burżuazyjnych prac ekonomicznych.

Autor dowodzi w dalszym ciągu: „konkretnie chodzi o to, czy odnowienie i pielęgnacja lasu są wykonywane na koszt drzewostanu wyużytkowanego, czy na koszt przyszłego. Otóż nie ulega wątpliwości, że alternatywa zawarta w drugiej części zdania mogłaby być przyjęta tylko w przypadku, gdyby gospodarka leśna zaczęła się od siewu, a nie od użytkowania, jak było istotnie“. W dalszym ciągu, po stwierdzeniu, że zagadnienie to jest w ustroju socjalistycznym „zagadnieniem w dużym stopniu akademickim“ — autor jest zdania, że i w tym ustroju zagadnienie to „winno być prawidłowo postawione nie tylko przez wzgląd na poprawność teorii, ale także ze względów czysto praktycznych“.

W dalszym ciągu pisze autor: „gdyby bowiem nakłady na odnowienie i pielęgnację lasu były nakładami nie reprodukcyjnymi... lecz inwestycyjnymi..., to wytworzone przy ich użyciu drzewostany musiałyby być uważane za.... produkt w stanie dojrzewania.... wrócilibyśmy w ten sposób do koncepcji gospodarstwa przerywanego, będącej swego czasu kamieniem węgielnym kapitalistycznej teorii czystego dochodu z gruntu.“

Przytoczoną wypowiedź autora należy porównać z pracą dra Kriegera „Die Messung der wirtschaftlichen Leistungsfähigkeit des Waldes“, wydaną w r. 1929 (6). Dr Krieger przytacza wypowiedź dra Künkele, domagającego się, by „koszty kultur zasadniczo były zaliczone na rachunek drzewostanu poprzedniego, a nie następnego, albowiem pojęcie hodowlano-biologiczne lasu... wymaga trwałości zadrzewienia“. Na podstawie tej wypowiedzi dr Krieger pisze: „jego (Künkelego) założenie jest nie to, że proces produkcji leśnej rozpoczyna się od odnowienia, lecz to, że się na nim kończy. Jego założeniem nie jest to, że jednorazowa produkcja jest podstawą gospodarstwa, lecz stale kontynuowana produkcja, która zostaje zapewniona dopiero po odnowieniu. Jego założeniem nie jest więc pojęcie lasu jako sumy gospodarstw przerywanych, lecz pojmuje on las — co najmniej w sensie następstwa w czasie — jako całość.“ Dr Krieger stwierdza dalej: „Künkele wykończył naukowo naukę o czystej rentie gruntowej“. Zarówno dr Świader w swoich poprzednich pracach jak i dr Künkele i dr Krieger „wykończyli“ naukowo czystą rentę gruntową, opierając się na podstawach renty leśnej, nie może więc ulegać wątpliwości pełna zgodność przytoczonych wypowiedzi wymienionych autorów.

Dla zrozumienia sensu tych wypowiedzi należy zaznaczyć, że dr Krieger jest realizatorem „totalnej” ideologii (Ganzheitslehre) Ottmara Spanna, autora dzieła „Der völkische Staat”, głównego teoretyka narodowego socjalizmu. „Teoriom” Spanna poświęca dr Krieger osobny rozdział wymienionej pracy (7). „Teorie” te stanowią jej ideologiczną podbudowę.

W rzeczywistości gospodarstwo leśne jest w zależności od ustroju — feudalne, kapitalistyczne, socjalistyczne, jak to określa dr Świąder na początku swojej pracy. W ustroju kapitalistycznym hodowla lasu jest „niekorzystnym prywatnym a zatem kapitalistycznym rodzajem przedsiębiorstwa” (8), drzewostan zaś w czasie dojrzewania — „produktem niezakończonym” (9). Tego ostatniego faktu nie przyznaje również dr Świąder w wymienionej pracy.

Fakt, że gospodarstwo leśne stało się w ustroju kapitalistycznym przedsiębiorstwem, przeznaczonym do dostarczania najwyższego zysku właścicielowi, że z chwilą uspołecznienia lasu i zniesienia wyzysku człowieka przez człowieka gospodarstwo leśne zmienia swoją istotę i służy jedynie potrzebom całego społeczeństwa, jest konsekwentnie przemilczany przez dra Świądra, dla którego istnieje jedynie — najpierw „użytkowanie” a potem „odnowienie” na koszt uprzedniego drzewostanu. Naukowa ekonomia polityczna wskazuje natomiast na to, że stosunki kapitalistyczne, że ruch okrężny i obieg kapitału dokonujący się w celu osiągnięcia najwyższego zysku stał się przyczyną nie tylko wyniszczenia robotnika, ale również dewastacji lasu. Reprodukacja kapitalistyczna oznacza reprodukcję rzeczową oraz odtworzenie w zwiększonym stopniu — kapitalistycznej pauperyzacji, podczas gdy reprodukcja rzeczowa w socjalizmie zwiększa dobrobyt całego społeczeństwa. Podstawowe te fakty nie dają się pogodzić z problemem łączności odnowienia z poprzednim czy następnym drzewostanem. Problem ten wygląda bowiem zupełnie inaczej w kapitalizmie i socjalizmie.

Różnicę tę zrozumiemy na tle innego błędu pracy. Jest to pytanie autora, czy odnowienie i pielęgnacja lasu są wykonane na koszt drzewostanu wyciętego czy przyszłego. Wiążąc fundusze na odnowienie lasu ze środkami uzyskanymi z „uprzedniego” drzewostanu autor staje w sprzeczności z podstawami socjalistycznej nauki o finansach. Nie mówiąc o fakcie, że przy przyjęciu zasady autora zabrakłoby środków na odnowienie 1 miliona ha lasu drzewostanów wyrąbanych przez okupanta lub nadmiernie przerzedzonych — albowiem równowartość drzewostanu „uprzedniego” zagarnął ten ostatni, powiązanie jakichkolwiek nakładów z jakimkolwiek z góry określonym przeznaczeniem stanowiłoby wyłom w zasadzie jedności socjalistycznego budżetu. Pirożyński (10) pisze w tym związku: „Dlatego w socjalistycznym budżecie wiązanie określonych dochodów z określonymi wydatkami utrudniałoby utrzymanie zgodności budżetu z planem gospodarczym, oznaczałoby wiązanie wycinków planu gospodarczego i uzależnienie jego elementów rzeczowych od elementów finansowych”. Związanie kosztów odnowienia z ceną uzyskaną za „uprzedni” drzewostan jest sprzeczne z zasadą socjalistycznej reprodukcji rozszerzonej, przy której reprodukcja gospodarstwa leśnego odbywa się w najściślejszej łączności i jedności z całością procesu produkcji i reprodukcji gospodarki narodowej.

Należy wreszcie zwrócić uwagę na widoczne w omawianej pracy niezrozumienie wpływu walki klasowej na kształtowanie się rozwoju gospodarstwa leś-

nego. Autor pisze: „W okolicach bardziej zaludnionych ... daje się odczuć z czasem miejscowy niedobór drewna, co z kolei zmusza człowieka do zajęcia bardziej przewidującego i aktywnego stanowiska. Znajduje to swój wyraz w formie wprowadzania ograniczeń w zakresie pozyskania drewna z lasu (początek ustawodawstwa leśnego)“.... (11). W związku z tym twierdzeniem narzuca się pytanie jakiego rodzaju „człowieka“ autor ma na myśli, czy obszarnika stanowiącego o „ustawodawstwie“ leśnym, zmuszającego chłopą przy jego pomocy do zwiększonego odrobku, czy też autor ma na myśli kapitalistyczne „ustawodawstwo leśne“, o którym sam pisze, że „ma ono na celu obronę interesów bynajmniej nie społeczeństwa, jak to się zazwyczaj mówi, lecz... grupy kapitalistów“... (12), czy też chłopą zanoszącego od wieków skargi do wszystkich feudalnych i kapitalistycznych potentatów w sprawie pozbawienia go praw dostępu i korzystania z lasu. Za przykładem burżuazyjnych autorów również i dr Świąder widzi przyczynę „zapoczątkowania czynności mającej na celu reprodukcję wyużytkowanych drzewostanów“ nie w dążeniu kapitalisty do najwyższych zysków, lecz jako dalszy ciąg tego ustawodawstwa leśnego, którego klasowy i antyspołeczny charakter deklaratywnie określił na 1 stronie swej pracy. Autor przemilcza więc antyspołeczny i dewastacyjny charakter tej formy „reprodukcji“ lasu.

Wreszcie należy zaznaczyć, że cechą prac marksistowskich jest ich twórczy sens, ich powiązanie z praktyką, jest rzeczywista korzyść przyniesiona społeczeństwu. Rozważania, czy najpierw było odnowienie czy użytkowanie, posiadają tylko wtedy sens, jeżeli związane są z przyszłym rozwojem omawianego działu w ramach całości gospodarki narodowej, jeżeli przez pogłębienie znajomości oddziaływania praw ekonomicznych na produkcję możemy określić nowe formy zwiększenia użyteczności naszych drzewostanów — dla społeczeństwa.

Praca omawiana ma charakter raczej scholastycznych i oderwanych od produkcji dociekań, których znaczenie jest wysoce dyskusyjne. W żadnym przypadku nie można więc ocenić pracy jako „opartej o marksizm“ lub jako „zharmonizowanie przy omawianiu lasów powstałych dzięki pracom hodowlanym poglądu na cykl zabiegów gospodarczych...“ jak to pisze dr Żabko-Potopowicz, albowiem uczynił to M a r k s w II tomie „Kapitału“ (13) omawiając problemy okresu produkcji w związku z badaniem praw ruchu okrężnego i obrotu kapitału, Ekonomiście tej miary co dr Żabko-Potopowicz winien być ten fakt dobrze znany i niezrozumiałe jest dlaczego zarówno wymieniony jak i dr Świąder pomijają ten podstawowy dla leśnictwa wywód. Praca dra Świądra nie jest również „zdefiniowaniem prawa wartości w socjalistycznej produkcji leśnej“ jak to pisze dr Karpiński, dokonując równocześnie nowego odkrycia w zakresie nauk ekonomicznych, odkrycia prawa wartości odrębnego dla gospodarki leśnej.

Recenzje wymienionych recenzentów mogą wyrządzić więcej szkody niż praca dra Świądra, który, opierając swoje wywody na źródłach zarówno naukowej jak i burżuazyjnej ekonomii, pisząc — jeszcze w okresie przed przełomem dokonany w nauce polskiej przez I Kongres Nauki Polskiej — bynajmniej nie kusił się o „marksistowskie“ traktowanie problemu, chociaż niewątpliwie w granicach swoich możliwości starał się odrzucić swoją błędną pozycję, zaznajamiając się z literaturą marksistowską.

Dr Świąder powinien był w tym dążeniu otrzymać pomoc ode mnie jako recenzenta i redaktora pracy. Widocznie nie otrzymał jej jednak w formie wystarczającej.

Jasne przedstawienie błędów pomoże niewątpliwie autorowi w jego dalszych pracach i wykluczy nieporozumienia mogące powstać u czytelników, a spowodowane zarówno dopuszczeniem przeze mnie pracy w formie opublikowanej jak i mylnymi recenzjami omawianymi ostatnio.

LITERATURA

1. Zabko-Potopowicz — Sylwan, 1953, zeszyt 1, s. 51/52.
2. Karpiński — Sylwan, 1953, zeszyt 1, s. 52.
3. Świąder — Wartość i cena produkcji leśnej. Warszawa, 1951, s. 8.
4. Świąder — Wartość i cena produkcji leśnej. Warszawa, 1951, s. 19.
5. Wykłady ekonomii politycznej. Warszawa, 1951, t. III, s. 27.
6. Krieger — Die Messung der wirtschaftlichen Leistungsfähigkeit des Waldes. Neudamm, 1929, s. 11.
7. Krieger — Die Messung der wirtschaftlichen Leistungsfähigkeit des Waldes. Neudamm, 1929, s. 27—32.
8. Marks K. — Das Kapital. Berlin, 1951, t. 2, s. 241.
9. Marks K. — Das Kapital. Berlin, 1951, t. 2, s. 236.
10. Pirożyński L. — System budżetowy Polski Ludowej. Warszawa, 1952, s. 75.
11. Świąder — Wartość i cena produkcji leśnej. Warszawa, 1951, PWRiL, s. 10.
12. Świąder — Wartość i cena produkcji leśnej. Warszawa, 1951, PWRiL, s. 5.
13. Marks K. — Kapitał, wyd. przyt., t. 2, s. 235—245.